

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ В УКРАЇНІ

PROBLEMATIC ASPECTS OF THE IMPLEMENTATION OF THE ROMAN STATUTE OF THE INTERNATIONAL CRIMINAL COURT IN UKRAINE

Тимофєєв А.О., старший викладач кафедри № 1
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Ця наукова стаття досліджує основні питання, пов'язані з ратифікацією та імплементацією в законодавство України Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Аналізується Закон України «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього». Визначаються основні стадії ратифікації та імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду в Україні та кроки, які необхідні для закінчення даного процесу. Розглядається Висновок Конституційного суду України щодо відповідності Конституції України Римського статуту та визначаються основні дискусійні моменти. Висвітлюється порядок та підстави здійснення юрисдикції Міжнародним кримінальним судом на території України. Аналізуються наявні на даний момент можливості взаємодії України з міжнародним кримінальним судом в контексті воєнних злочинів, які вчиняються в Україні. Визначаються особливості провадження стосовно воєнних злочинів національною правоохоронною системою та прокурором Міжнародного кримінального суду. Зазначаються поправки, з якими пропонується ратифікувати Римський статут Міжнародного кримінального суду та здійснюється їх аналіз. Визначені правові наслідки ратифікації Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду з поправками, визначеними в ст. 124 Римського статуту Міжнародного кримінального суду України. Запропоновані шляхи для найшвидшої ратифікації та імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду в Україні та усунення наявних на даний момент законодавчих колізій з метою гармонізації українського законодавства. Проаналізовано принцип компліментарності, на підставі якого діє Міжнародний кримінальний суд по відношенню до проваджень, що розслідуються національною правоохоронною системою або перебувають на стадії судового розгляду в національних судах.

Ключові слова: Римський статут, воєнні злочини, юрисдикція, ратифікація, імплементація.

This scientific article explores the main issues related to the ratification and implementation of the Rome Statute of the International Criminal Court into Ukrainian legislation. The Law of Ukraine «On the Ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court and Amendments Thereto» is analyzed. The main stages of ratification and implementation of the Rome Statute of the International Criminal Court in Ukraine and the steps necessary to complete this process are identified. The Conclusion of the Constitutional Court of Ukraine regarding the compliance of the Rome Statute with the Constitution of Ukraine is considered, and the main controversial points are identified. The procedure and grounds for the exercise of jurisdiction by the International Criminal Court on the territory of Ukraine are highlighted. The current possibilities of Ukraine's interaction with the International Criminal Court in the context of war crimes committed in Ukraine are analyzed. The peculiarities of proceedings concerning war crimes by the national law enforcement system and the Prosecutor of the International Criminal Court are determined. The amendments proposed for the ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court are specified and analyzed. The legal consequences of Ukraine's ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court with the amendments specified in Article 124 of the Rome Statute of the International Criminal Court of Ukraine are determined. Ways for the fastest ratification and implementation of the Rome Statute of the International Criminal Court in Ukraine and the elimination of existing legislative conflicts to harmonize Ukrainian legislation are proposed. The author analyses the principle of complementarity, on the basis of which the International Criminal Court operates in relation to proceedings investigated by the national law enforcement system or pending in national courts.

Key words: Rome statute, war crimes, jurisdiction, ratification, implementation.

Вступ. Міжнародні інституції завжди були чимось далеким та тим, що стосується лише обмеженої кількості осіб. Проте все сильно змінилось для України починаючи з кінця 2013 року, коли події на Майдані обумовили звернення 25 лютого 2014 року Верховної Ради України (далі – ВРУ) з Заявою до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року. Надалі, ВРУ прийнято постанову від 04 лютого 2015 року «Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян», якою юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) було розповсюджено з 20 лютого 2014 року по теперішній час [1, 2].

На сьогодні прийнято Закон України (далі – ЗУ) «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 21.08.2024 р. № 3909-IX, у відповідності до якого Україна не просто надає дозвіл на юрисдикцію МКС, а стає повноцінною державою-учасницею МКС [3]. Проте, виникають певні

дискусійні питання, пов'язані з набранням чинності цим законом та ратифікацією Римського статуту МКС (далі – Римського статуту), про що і піде мова в цій статті [3].

Аналіз останніх наукових досліджень вказує на те, що питання ратифікації Римського статуту в Україні не є новим і дані питання досліджували Тітко Е. В., Смирнов М. І., Дроздов О. М., Дроздова О. В., Карпенко М. О., Зуєв В. В., Стрельбицька Л. Я. та інші науковці.

Метою статті є юридичний аналіз положень Римського статуту та національного законодавства, пов'язаного з його імплементацією. Вивчення особливостей юрисдикції МКС та впливу імплементації Римського статуту на правову систему України.

Виклад основного матеріалу. Україна вже більше 10 років співпрацює з МКС в контексті розслідування воєнних злочинів, які вчиняються на території України. ВРУ прийняла дві постанови в 2014 та 2015 роках, якими розповсюдила юрисдикцію МКС на всю територію України.

Паралельно із цим прийнято ЗУ «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони» від 16.09.2014 року [4]. Відповідно до ст. 8 вказаної Угоди, сторони співробітничать з метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя шляхом ратифікації та імплементації Римського статуту Міжнародного кримінального суду (МКС) 1998 року та пов'язаних з ним документів [5].

24 лютого 2024 року видано Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні», яким, у зв'язку з військовою агресією росії проти України, введено режим воєнного стану на всій території України [6]. Під час агресії військовослужбовці РФ вчиняють численні воєнні злочини на території України, розслідування яких, зокрема, може бути віднесено до юрисдикції МКС.

Вищевказані події стали підґрунтям для ратифікації та імплементації Україною Римського статуту та послугувало каталізатором для прийняття нормативно-правових актів на шляху до становлення Україною державою-учасницею МКС.

Наступним кроком стало прийняття ЗУ «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» від 03.05.2022 року, яким Кримінальний процесуальний кодекс України доповнено Главою XI² «Особливості співробітництва з міжнародним кримінальним судом», яка, зокрема, визначає особливості взаємодії співробітництва національних правоохоронних та судових органів з МКС [7].

Даний ЗУ на сьогоднішній день використовується для співпраці з МКС в контексті розслідування будь-яких подій на території України, які можуть мати ознаки злочинів, які підпадають під юрисдикцію МКС.

Логічним продовженням законодавчих змін стала імплементація Римського статуту МКС ВРУ, шляхом прийняття ЗУ «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» від 21.08.2024 року. При цьому, слід зазначити, що даний ЗУ набуває чинності одночасно з набранням чинності ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», який на даний момент не прийнято.

Дане рішення ВРУ є черговим кроком на шляху до ратифікації та імплементації Римського статуту до національного законодавства і надалі пропонуємо розглянути дискусійні аспекти, які потребують змін та удосконалення на цьому шляху.

Відповідність Римського статуту законодавству України.

20 січня 2000 року Україна підписала Римський статут. В подальшому даний міжнародний нормативно-правовий акт мав бути імplementований до національного законодавства. У зв'язку з цим Президентом України надіслано подання до Конституційного Суду України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту. За результатами його розгляду отримано Висновок Конституційного Суду України від 11.07.2001 року (далі – Висновок КСУ), який став підставою для того, щоб відкласти його ратифікацію [8].

Відповідно до Висновку КСУ, Римський статут не відповідає Конституції України «в частині, що стосується положень абзацу десятого преамбули та статті 1 Статуту, за якими «Міжнародний кримінальний суд ... доповнює національні органи кримінальної юстиції». Даний висновок був зроблений на підставі положень ст. 125 Конституції України, в якій зазначена система судів, які розповсюджують свою юрисдикцію на територію України. Крім того, на нашу думку, Римський статут вступає в колізію й зі ст. 17 «Система судоустрою» ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» від 02.02.2016 року, яка не передбачає МКС як елемент системи судоустрою України.

При цьому МКС не можна віднести й до міжнародних судових установ, у розумінні ст. 55 Конституції України, яка зазначає, що кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна [9]. Це зумовлено тим, що МКС може розглядати провадження не тільки за зверненням особи або держави, а й з власної ініціативи, відповідно до ст. 17 Римського Статуту.

Саме через це у Висновку КСУ було зазначено, що Римський статут є таким, що не відповідає Конституції України. На сьогоднішній день зміни до законодавства України не внесені. Відповідно до ст. 9 Конституції України, укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України.

Так як ЗУ «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього» прийнятий з відтермінування вступу в силу до моменту прийняття ЗУ «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України у зв'язку з ратифікацією Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», доцільним є внесення змін до Конституції України, ЗУ «Про судоустрій та статус суддів» з метою гармонізації законодавства та усунення перепон, зазначених Висновком КСУ до моменту кінцевої ратифікації Римського статуту.

Співвідношення юрисдикції МКС та національної правоохоронної та судової системи.

Стаття 12 Римського статуту МКС визначає випадки, коли суд має підстави для здійснення юрисдикції, а саме:

- стаючи учасницею Римського статуту МКС, держава тим самим визнає юрисдикцію суду;
- держава, яка не є учасницею Римського статуту МКС, шляхом подання заяви Секретареві просить визнати здійснення Судом юрисдикції стосовно відповідного злочину [10].

Відповідно до заяви Міністерства закордонних справ України від 8 вересня 2015 року, яка була зроблена на базі вищевказаної постанови ВРУ від 04 лютого 2015 року, Україна визнала юрисдикцію МКС стосовно триваючих злочинів, які вчиняються на території України починаючи з 20 лютого 2014 року. Юрисдикція була визнана безстроково.

Проте, можна побачити, що до 2022 року МКС не здійснював розгляд проваджень, які б стосувались воєнних чи інших злочинів, які підпадають під юрисдикцію суду. Це зумовлено питанням прийнятності певних проваджень для розгляду МКС. Так, відповідно до п. 1 ст. 17 Римського статуту, справа не може бути прийнятою до провадження у випадках, коли:

- a) у цій справі здійснюється розслідування або кримінальне переслідування державою, яка має юрисдикцію щодо неї, за винятком випадків, коли ця держава не бажає або не здатна належним чином здійснювати розслідування або кримінальне переслідування;
- b) державою, яка має юрисдикцію щодо такої справи, вже було проведено розслідування, і ця держава вирішила не здійснювати кримінального переслідування щодо відповідної особи, за винятком випадків, коли таке рішення стало результатом небажання або нездатності держави належним чином здійснювати кримінальне переслідування;
- c) відповідну особу вже було засуджено за поведінку, яка є предметом цієї заяви, і проведення судового розгляду Судом не дозволяється згідно з пунктом 3 статті 20;
- d) справа не є достатньо серйозною, щоб виправдати подальші дії з боку Суду.

Однією з основних позицій, якої притримується МКС є те, що держави повинні залишатись господарями у власному судочинстві та правоохоронній системі до тих пір, поки вони не дозволяють особам, які вчинили тяжкі злочини, залишатись безкарними. Зараз правоохоронна система України продовжує працювати на повну потужність і станом на сьогоднішній день зареєстровано більше ніж 145 тисяч кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів, переважна більшість яких перебуває на стадії досудового розслідування.

У зв'язку з вищезазначеним, імплементація Римського статуту, в контексті здійснення юрисдикції та розслідування проваджень безпосередньо МКС не призведе до розвантаження правоохоронної системи України, адже МКС діє на підставі принципу компліментарності та буде здійснювати розслідування тільки в тих провадженнях, за

якими Україна не бажає проводити розслідування або не здатна це зробити.

При цьому можна побачити, що правоохоронні органи України ведуть досудове розслідування не тільки стосовно рядових військовослужбовців, а й стосовно вищих військових посадових осіб держави-агресора, стосовно яких МКС видані ордери на арешт. При цьому, вищевказаним особам повідомлено про підозру українськими правоохоронними органами за вчинення аналогічних воєнних злочинів. Такі дії можуть призвести до відмови МКС прийняти ці справи до свого розгляду у зв'язку з тим, що держава здатна самостійно проводити розслідування та судовий розгляд.

Таким чином, важливим є продовження роботи з імплементації до національного законодавства норм та положень, які зможуть чітко визначити особливості юрисдикції української правоохоронної та судової системи та МКС в контексті розслідування воєнних злочинів, вчинених на території України.

Дискусійні аспекти невизнання Україною юрисдикції МКС

Відповідно до ЗУ «Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього», Україна заявляє, що протягом семи років після набрання Римським статутом чинності для України вона не визнає юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо злочинів, зазначених у статті 8 (з урахуванням поправок), коли, ймовірно, злочин було вчинено її громадянами.

Дане положення, передбачене ст. 124 Римського статуту, було компромісним при його прийнятті та є свого роду виключенням з ст. 120, яка передбачає, що жодні застереження до цього Статуту не допускаються.

Імплементація Україною Римського статуту із таким формулюванням може мати позитивні та негативні наслідки.

Так, з однієї сторони, Україна не дозволить розповсюдження юрисдикції МКС на своїх громадян, зокрема на осіб з сектору сил оборони, в разі вчинення останніми різного роду воєнних злочинів. Притягнення таких осіб до кримінальної відповідальності буде здійснюватися із застосуванням ресурсів національної правоохоронної

та судової системи. Також Україна зможе притягнути до відповідальності й осіб з числа громадян України, які вчинили воєнні злочини перебуваючи у лавах збройних сил держави-агресора. При цьому, відповідно до Резолюції Інтерполу AG-2010-RES-10 від 11.11.2010 року, Інтерпол здійснює міжнародний розшук осіб, які вчинили воєнні злочини як на запит міжнародних трибуналів, так і на запит держав, громадянами якої є особи, які вчинили злочин. Це є виключенням зі ст. 3 Статуту Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол, від 13.06.1956 року, відповідно до якої організації суворо заборонено здійснювати будь-яке втручання або діяльність політичного, військового, релігійного або расового характеру [11, 12].

З іншої сторони, в такому випадку дана норма не дозволить притягнути громадян України, зокрема зі складу збройних сил росії, до відповідальності за воєнні злочини, вчинені на території України, за допомогою наявного в МКС інструментарію.

Висновки. Відповідно до ЗУ «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)» від 07.02.2019 року, курс для набуття повноправного членства в Європейському Союзі закріплено в Конституції України [13]. Однією з основних умов для набуття такого членства є ратифікація Україною Римського статуту і дані законодавчі процеси активно здійснюються, шляхом прийняття різного роду нормативно-правових актів.

На сьогодні Україна є вже максимально наближеною до кінцевої ратифікації та імплементації Римського статуту до національного законодавства. Для цього, на нашу думку, важливим є здійснення наступних кроків:

- усунення законодавчих колізій, які пов'язані з Висновком КСУ, шляхом внесення змін в низку національних нормативно-правових актів;
- чітке визначення та розмежування національної юрисдикції та юрисдикції МКС в розрізі воєнних та інших міжнародних злочинів, які вчиняються на території України.

ЛІТЕРАТУРА

1. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року: Заява Верховної Ради України від 25.02.2014 р., № 790-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text> (дата звернення: 28.09.2024).
2. Заява Верховної Ради України Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян: Постанова Верховної Ради України від 04.02.2015 р., № 145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text> (дата звернення: 28.09.2024).
3. Про ратифікацію Римського статуту Міжнародного кримінального суду та поправок до нього: Закон України від 21.08.2024 р., № 3909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3909-20#n2> (дата звернення: 28.09.2024).
4. Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України від 16.09.2014 р., № 1678-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#n2> (дата звернення: 28.09.2024).
5. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Міжнародний договір від 27.06.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 28.09.2024).
6. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 28.09.2024).
7. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом: Закон України від 03.05.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#n13> (дата звернення: 28.09.2024).
8. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут): Висновок Конституційного суду України від 11.07.2001 р., Справа N 1-35/2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003v710-01#Text> (дата звернення: 28.09.2024).
9. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р., № 254к/96-вр. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 28.09.2024).
10. Римський статут Міжнародного кримінального суду: Міжнародний договір від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#n165 (дата звернення: 28.09.2024).
11. Co-operation with new requests concerning genocide, crimes against humanity and war crimes: Резолюція Інтерполу від 11.11.2010 р. URL: <https://www.interpol.int/content/download/6052/file/AG-2010-79-RES-10%20-%20Co-operation%20with%20new%20requests%20concerning%20genocide.%20crimes%20against%20humanity%20and%20war%20crimes%20.pdf> (дата звернення: 28.09.2024).
12. Статут Міжнародної організації кримінальної поліції – Інтерпол: Міжнародний договір від 13.06.1956 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_142#Text (дата звернення: 28.09.2024).
13. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019 р., № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text> (дата звернення: 28.09.2024).